

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

**ОЛИЙ ТАЪЛИМ ТИЗИМИ ПЕДАГОГ ВА РАЎБАР КАДРЛАРИНИ
ҚАЙТА ТАЙЁРЛАШ ВА УЛАРНИНГ МАЛАКАСИНИ ОШИРИШНИ
ТАШКИЛ ЭТИШ
БОШ ИЛМИЙ - МЕТОДИК МАРКАЗИ**

**ЎЗБЕКИСТОН ДАВЛАТ САНЪАТ ВА МАДАНИЯТ ИНСТИТУТИ
ҲУЗУРИДАГИ ПЕДАГОГ КАДРЛАРИНИ ҚАЙТА ТАЙЁРЛАШ ВА
УЛАРНИНГ МАЛАКАСИНИ ОШИРИШ ТАРМОҚ МАРКАЗИ**

ТЕХНОГЕН САНЪАТИ (ТУРЛАРИ БЎЙИЧА) ЙЎНАЛИШИ

**“ИХТИСОСЛИК ФАНЛАРИНИ ЎҚИТИШНИНГ ЗАМОНАВИЙ
МЕТОДИКАСИ”**

модули бўйича

Ў Қ У В – У С Л У Б И Й М А Ж М У А

ТОШКЕНТ – 2019

Модулнинг ўқув-услубий мажмуаси Олий ва ўрта махсус, касб-хунар таълими ўқув-методик бирлашмалари фаолиятини Мувофиқлаштирувчи кенгашининг 2019 йил 18 октябрдаги 5 – сонли баённомаси билан маъқулланган ўқув дастури ва ўқув режасига мувофиқ ишлаб чиқилган.

Тузувчилар:

И.Мелиқўзиев -

Ўзбекистон давлат санъат ва маданият институти
“Овоз режиссёрлиги ва операторлик маҳорати”
кафедраси в.б.профессори

К.Хидирова -

Ўзбекистон давлат санъат ва маданият институти
“Овоз режиссёрлиги ва операторлик маҳорати
кафедраси катта ўқитувчиси

Такризчилар:

Kim In Og

Жанубий Корея Республикаси Конгук университети
профессори, PhD

А.Убайдуллаев –

Ўзбекистон давлат санъат ва маданият институти
“Овоз режиссёрлиги ва операторлик маҳорати”
кафедраси с.ф.н.доцент

Ўқув-услубий мажмуа Ўзбекистон давлат санъат ва маданият институти кенгашининг 201_ йил _____даги ____-сонли қарори билан нашрга тавсия қилинган.

МУНДАРИЖА

I. ИШЧИ ДАСТУР.....	3
II. МОДУЛНИ ЎҚИТИШДА ФОЙДАЛАНИЛАДИГАН ИНТЕРФАОЛ ТАЪЛИМ МЕТОДЛАРИ.....	17
III. НАЗАРИЙ МАТЕРИАЛЛАР	116
IV. АМАЛИЙ МАШҒУЛОТ МАТЕРИАЛЛАРИ.....	143
V. ТЕСТЛАР.....	147
VI. МУСТАҚИЛ ТАЪЛИМ МАВЗУЛАРИ.....	148
VII. ГЛОССАРИЙ.....	150
VIII. АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ.....	160

І. ИШЧИ ДАСТУР

Кириш

Дастур Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2015 йил 12 июндаги “Олий таълим муассасаларининг раҳбар ва педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-4732-сонли, 2017 йил 7 февралдаги “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги ПФ-4947-сонли, 2019 йил 27 августдаги “Олий таълим муассасалари раҳбар ва педагог кадрларининг узлуксиз малакасини ошириш тизимини жорий этиш тўғрисида”ги ПФ-5789-сонли Фармонлари, шунингдек 2017 йил 20 апрелдаги “Олий таълим тизимини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ–2909-сонли Қарорида белгиланган устувор вазифалар мазмунидан келиб чиққан ҳолда тузилган бўлиб, у олий таълим муассасалари педагог кадрларининг касб маҳорати ҳамда инновацион компетентлигини ривожлантириш, соҳага оид илғор хорижий тажрибалар, янги билим ва малакаларни ўзлаштириш, шунингдек амалиётга жорий этиш кўникмаларини такомиллаштиришни мақсад қилади.

Дастур доирасида берилаётган мавзулар таълим соҳаси бўйича педагог кадрларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш мазмуни, сифати ва уларнинг тайёргарлигига қўйиладиган умумий малака талаблари ва ўқув режалари асосида шакллантирилган бўлиб, унинг мазмуни Ўзбекистоннинг миллий тикланишдан миллий юксалиш босқичида олий таълим вазифалари, таълим-тарбия жараёнларини ташкил этишнинг норматив-ҳуқуқий ҳужжатлари, илғор таълим технологиялари ва педагогик маҳорат, таълим жараёнида ахборот-коммуникация технологияларини қўллаш, амалий хорижий тил, тизимли таҳлил ва қарор қабул қилиш асослари, махсус фанлар негизида илмий ва амалий тадқиқотлар, ўқув жараёнини ташкил этишнинг замонавий услублари бўйича сўнгги ютуқлар, педагогнинг креатив компетентлигини ривожлантириш, глобал Интернет тармоғи, мультимедиа тизимларидан фойдаланиш ва масофавий ўқитишнинг замонавий шакллари қўллаш бўйича тегишли билим, кўникма, малака ва компетенцияларни ривожлантиришга йўналтирилган.

Қайта тайёрлаш ва малака ошириш йўналишининг ўзига хос хусусиятлари ҳамда долзарб масалаларидан келиб чиққан ҳолда дастурда тингловчиларнинг махсус фанлар доирасидаги билим, кўникма, малака ҳамда компетенцияларига қўйиладиган талаблар такомиллаштирилиши мумкин.

Қайта тайёрлаш ва малака ошириш курсининг ўқув дастури қуйидаги модуллар мазмунини ўз ичига қамраб олади:

Модулнинг мақсади ва вазифалари

Олий таълим муассасалари педагог кадрларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш курсининг **мақсади** педагог кадрларнинг ўқув-тарбиявий жараёнларни юксак илмий-методик даражада таъминлашлари учун зарур бўладиган касбий билим, кўникма ва малакаларини мунтазам янгилаш, малака талаблари, ўқув режа ва дастурлари асосида уларнинг касбий компетентлиги ва педагогик маҳоратини доимий ривожланишини таъминлашдан иборат.

Курснинг **вазифаларига** қуйидагилар киради:

“Техноген санъат (турлари бўйича)” йўналишида педагог кадрларнинг касбий билим, кўникма ва малакаларини узлуксиз янгилаш ҳамда ривожлантириш механизмларини яратиш;

- олий таълимнинг сифатини таъминлаш учун зарур бўлган замонавий талабларга мос ҳолда педагогларнинг касбий компетентлик даражасини ошириш;

- педагог кадрлар томонидан замонавий ахборот-коммуникация технологиялари ва хорижий тилларни самарали ўзлаштирилишини таъминлаш;

махсус фанлар соҳасида ўқитишнинг инновацион технологиялари ва илғор хорижий тажрибаларни ўзлаштириш;

“Техноген санъат (турлари бўйича)” йўналишида ўқув жараёнини фан ва ишлаб чиқариш билан самарали интеграциясини таъминлашга қаратилган фаолиятни ташкил этиш.

Модул бўйича тингловчиларнинг билими, кўникмаси, малакаси ва компетенцияларига қўйиладиган талаблар

“Олий таълимнинг норматив-ҳуқуқий асослари”, “Илғор таълим технологиялари ва педагогик маҳорат”, “Таълим жараёнида ахборот-коммуникация технологияларини қўллаш”, “Амалий хорижий тил”, “Тизимли таҳлил ва қарор қабул қилиш асослари” модуллари бўйича тингловчиларнинг билим, кўникма ва малакаларига қўйиладиган талабалар тегишли таълим соҳаси бўйича педагог кадрларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш мазмуни, сифати ва уларнинг тайёргарлиги ҳамда компетентлигига қўйиладиган умумий малака талаблари билан белгиланади.

Махсус фанлар бўйича тингловчилар қуйидаги билим, кўникма, малака ҳамда компетенцияларга эга бўлишлари талаб этилади:

Тингловчи:

- овоз режиссёрлиги соҳасидаги янги илмий натижалар, илмий адабиётларни;
- техноген санъат фанларида рўй бераётган инновацияларни;
- замонавий кино ва телевидение операторлиги услуб ва услубиётларини;
- замонавий талабдаги машғулотларни яратиш ва олиб бориш мезонларини;
- техноген санъати соҳасидаги фанларни ўқитишда сўнгги йилларда эришилган ютуқларни;
- техноген санъати соҳасидаги фанларни ўқитишда инновацион технологияларни;
- уч ўлчамли кино ва телекамераларни;
- техноген санъатининг ривожланиш тенденцияларини;
- замонавий овоз режиссёрлиги маҳорати ижодий мактабларини;
- овоз ва шовқин билан ишлашнинг замонавий технологияларини;
- аудиотека ва уни шакллантириш услубиётини;
- овоз режиссёрлиги соҳасидаги замонавий техник воситаларни;
- замонавий арт маркетинг эволюцияси ва асосий тамойилларини билиши керак;

Тингловчи:

- овоз режиссёрлиги соҳасида мавжуд бўлган долзарб амалий масалаларни ечиш учун янги технологияларни қўллаш;
- сўнгги йилларда овоз режиссёрлигида эришилган ютуқлардан амалиётда фойдаланиш;
- овоз режиссёрлиги соҳаси бўйича хорижий тилдаги манбалардан педагогик фаолиятда фойдаланиш;
- овоз режиссёрлиги соҳасидаги модернизация ва ўзгаришларни эгаллаб олиш ҳамда мазмун моҳиятини етказиш;
- овоз режиссёрлиги соҳаси фанларини ўқитиш методикаси инновацияларидан фойдаланиш;
- мутахассислик фанларини ўқитишни инновацион технологиялар билан бойитиш;
- санъат маҳсулининг бозор қийматини аниқлай олиш;
- санъат ва маданият соҳасидаги инновацияларни илмий-тадқиқот ва ўқув жараёнига тадбиқ этиш **кўникмаларига** эга бўлиши лозим.

Тингловчи:

- замонавий инновацион муסיқий аудиодастурлардан фойдаланиш ва уларни овоз ёзувида қўллаш;
- техноген санъати соҳаси фанларини ўқитишда илғор инновацияларни қўллаш;
- муסיқий овоз режиссёрлиги фанларини ўқитишда хорижий мамлакатлар ўқув тизимларини ўрганиш ва таҳлил қилиш бўйича малакаларига эга бўлиши зарур.

Тингловчи:

- овоз режиссёрлиги соҳасида илмий-тадқиқот лойиҳаларини тайёрлаш;
- овоз режиссёрлиги соҳаси фанларини ўқитиш методикасини такомиллаштириш;
- овоз режиссёрлиги соҳасида илмий-тадқиқотларни ўтказиш ва янги илмий ҳамда амалий натижаларни олиш **компетенцияларига** эга бўлиши лозим.

Модулнинг ўқув режадаги бошқа модуллар билан боғлиқлиги ва узвийлиги

“Овоз режиссёрлиги фанларини ўқитишда илғор хорижий тажрибалардан фойдаланиш” модули мазмуни ўқув режадаги “Рақамли кино-видео аппаратларнинг инновацион имкониятлари”, “Арт маркетинг”, “Мутахассислик фанларини ўқитишда компьютер технологияларидан фойдаланиш” ўқув модуллари билан узвий боғланган ҳолда педагогларнинг касбий педагогик тайёргарлик даражасини орттиришга хизмат қилади.

Модулнинг олий таълимдаги ўрни

- Модулни ўзлаштириш орқали тингловчилар техноген санъати, замонавий инновацион овоз ёзиш технологиясидан фойдаланиш, овоз режиссёрлиги соҳаси фанларини ўқитишда илғор инновацияларни қўллаш, техноген санъат фанларини ўқитишда хорижий мамлакатлар ўқув тизимларини ўрганиш ва таҳлил қилиш ҳамда кино-телеоператорлик соҳасида илмий-тадқиқотларни ўтказиш ва янги илмий ҳамда амалий натижаларни олиш компетенцияларига эга бўладилар.

Модул бўйича соатлар тақсимоти:

№	Модул мавзулари	Тингловчининг ўқув юкلامаси, соат			
		Хаммаси	Аудитория ўқув юкلامаси		
			Жами	Назарий	Амалий машғулот
1.	Таълим жараёнининг тузилмаси. Овоз режиссёрлиги санъати машғулотлари турлари, шакллари. Овоз режиссёрлиги фанларини ўқитишда замонавий техник таъминот.	2	2	2	-
2.	Республика ва жаҳон овоз режиссёрлиги мактабида руй бераётган инновациялар. Таълим жараёнига киритилган машқларда янгиликлар ва уларнинг композицияси.	2	2	2	-
3.	Замонавий овоз режиссёрлиги маҳорати ижодий мактаблари. Овоз режиссёрлиги маҳорати фанларини ўқитишда компьютер технологияларининг аҳамияти.	2	2	-	2
4.	Мутахассислик фанларидаги ўзгаришлар ва уларнинг ижобий натижалари. Овоз ёзиш ва узатиш мосламаларининг замонавийлашуви.	2	2	-	2
5.	Овоз ва шовқин билан ишлашнинг замонавий технологиялари. Аудиотека ва уни шакллантириш услуги. Мусиқий фонограмма ва таъсирчан воситаларнинг уйғунлиги. Овоз режиссёрлигини ўқишдаги янги ютуқлар.	2	2	-	2
Жами:		10	10	4	6

НАЗАРИЙ МАШҒУЛОТЛАР МАЗМУНИ

1-мавзу: Таълим жараёнининг тузилмаси.

Овоз режиссёрлиги санъати машғулотлари турлари, шакллари. Овоз режиссёрлиги фанларини ўқитишда замонавий техник таъминот.

2-мавзу: Республика ва жаҳон овоз режиссёрлиги мактабида руй бераётган инновациялар. Таълим жараёнига киритилган машқларда янгиликлар ва уларнинг композицияси.

Устоз санъаткорлар қолдирган меросни ўрганиш, таҳлил қилиш, ўз ижодида амалий фойдаланиш. Устоз санъаткорларнинг саҳнадаги хатти-ҳаракатини таҳлил қилиш ва назария билан солиштириш жараёнини такомиллаштириш.

Якка машғулотлар асосан актёрнинг индивидуал “очирилишида” муҳим роль ўйнайди. Индивидуал иш жараёнида актёр ўз образини мустақил равишда саҳнага чиқиш ва уни ижрода кўрсатишга тайёрлайди.

АМАЛИЙ МАШҒУЛОТЛАР МАЗМУНИ

Маърузавий машғулотлардан сўнг режалаштирилган амалий машғулотлар маъруза машғулотларининг асосий мавзусига биноан ташкил этилади. Бунда тингловчилар мустақил равишда, шунингдек педагог томонидан таклиф этилган йўналиш бўйича амалий топшириқларни бажарадилар. Топшириқ ёзма, савол-жавоб, амалий ижро тарзида ёки бошқа шаклда бажарилиши мумкин.

Амалий машғулотлар тингловчиларнинг таклиф этилаётган мавзуга бўлган муносабатини ёзма, оғзаки жавоб ёки амалий ижро кўринишларида ифода этишлари учун имкон яратиши кўзда тутилган. Амалий машғулотлардаги режалаштирилган масалалар педагог томонидан махсус тайёрланган тарқатма материаллар, ёзма манбалар, қўшимча воситалар, шунингдек актёрлар билан амалий ишлаш орқали тингловчиларнинг ишлаш методикасини янгилаш учун хизмат қилиши керак.

1-амалий машғулот: Замонавий овоз режиссёрлиги маҳорати ижодий мактаблари. Овоз режиссёрлиги маҳорати фанларини ўқитишда компьютер технологияларининг аҳамияти.

Талабаларда ижодий иш мавзуларини мустақил равишда танлаш кўникмасини шакллантириш. Талабалар билими намойиш этилган ижодий ишга қараб баҳоланади. Ижодий ишни баҳолашда унинг савияси, ғояси, қай даражада ёндашилганлиги, парчанинг замон талабларига жавоб бериш даражаси инобатга олинади. Инновацион педагогик технологияларнинг

ФСМУ методи, ассисмент методи, инсерт методи, Венн диаграммаси каби методларидан фойдаланиш.

2-амалий машғулот: Мутахассислик фанларидаги ўзгаришлар ва уларнинг ижобий натижалари. Овоз ёзиш ва узатиш мосламаларининг замонавийлашуви.

Талабаларда мустақил ишлаш кўникмаларини шакллантириш. Мустақил таълим мавзуларини ишлаб чиқишда тасдиқланган ўқув дастурга мувофиқлигидан келиб чиққан ҳолда талабаларга танлаш имкониятини яратиш.

3-амалий машғулот: Овоз ва шовқин билан ишлашнинг замонавий технологиялари. Аудиотека ва уни шакллантириш услуги. Мусиқий фонограмма ва таъсирчан воситаларнинг уйғунлиги. Овоз режиссёрлигини ўқишдаги янги ютуқлар.

Тингловчиларда мустақил ишлаш кўникмаларини шакллантириш. Мустақил таълим мавзуларини ишлаб чиқишда тасдиқланган ўқув дастурга мувофиқлигидан келиб чиққан ҳолда талабаларга танлаш имкониятини яратиш. Овоз режиссёрлиги маҳорати фанларида яқка машғулотларни такомиллаштириш усуллари

ЎҚИТИШ ШАКЛЛАРИ

Мазкур модул бўйича қуйидаги ўқитиш шаклларида фойдаланилади:

- маърузалар, амалий машғулотлар (маълумотлар ва технологияларни англаб олиш, ақлий қизиқишни ривожлантириш, назарий билимларни мустаҳкамлаш);
- давра суҳбатлари (кўрилаётган лойиҳа ечимлари бўйича таклиф бериш қобилиятини ошириш, эшитиш, идрок қилиш ва мантиқий хулосалар чиқариш);
- баҳс ва мунозаралар (лойиҳалар ечими бўйича далиллар ва асосли аргументларни тақдим қилиш, эшитиш ва муаммолар ечимини топиш қобилиятини ривожлантириш).

БАҲОЛАШ МЕЗОНИ

№	Баҳолаш мезони	Максимал балл	Изоҳ
1.	Хорижий махсус адабиёт таҳлили презентацияси	2.5	1
2.	Мустақил иш (Кейсни ечиш)		1.5

II. МОДУЛНИ ЎҚИТИШДА ФЙДАЛАНИЛАДИГАН ИНТЕРФАОЛ ТАЪЛИМ МЕТОДЛАРИ

“Ассесмент”

Методнинг мақсади: мазкур метод таълим олувчиларнинг билим даражасини баҳолаш, назорат қилиш, ўзлаштириш кўрсаткичи ва амалий кўникмаларини текширишга йўналтирилган. Мазкур техника орқали таълим олувчиларнинг билиш фаолияти турли йўналишлар (тест, амалий кўникмалар, муаммоли вазиятлар машқи, қиёсий таҳлил, симптомларни аниқлаш) бўйича ташҳис қилинади ва баҳоланади.

Методни амалга ошириш тартиби: “Ассесмент”лардан маъруза машғулотларида талабаларнинг ёки қатнашчиларнинг мавжуд билим даражасини ўрганишда, янги маълумотларни баён қилишда, семинар, амалий машғулотларда эса мавзу ёки маълумотларни ўзлаштириш даражасини баҳолаш, шунингдек, ўз-ўзини баҳолаш мақсадида индивидуал шаклда фойдаланиш тавсия этилади. Шунингдек, ўқитувчининг ижодий ёндашуви ҳамда ўқув мақсадларидан келиб чиқиб, ассесментга қўшимча топшириқларни киритиш мумкин.

“Кейс-стади” методи

«Кейс-стади» - инглизча сўз бўлиб, («case» – аниқ вазият, ҳодиса, «stadi» – ўрганмоқ, таҳлил қилмоқ) аниқ вазиятларни ўрганиш, таҳлил қилиш асосида ўқитишни амалга оширишга қаратилган метод ҳисобланади. Мазкур метод дастлаб 1921 йил Гарвард университетиде амалий вазиятлардан иқтисодий бошқарув фанларини ўрганишда фойдаланиш тартибиде қўлланилган. Кейсда очик ахборотлардан ёки аниқ воқеа-ҳодисадан вазият сифатида таҳлил учун фойдаланиш мумкин. Кейс ҳаракатлари ўз ичига қуйидагиларни қамраб олади: Ким (Who), Қачон (When), Қерда (Where), Нима учун (Why), Қандай/ Қанақа (How), Нима-натижа (What).

“Кейс методи” ни амалга ошириш босқичлари

Иш босқичлари	Фаолият шакли ва мазмуни
1-босқич: Кейс ва унинг ахборот таъминоти билан таништириш	<ul style="list-style-type: none">✓ якка тартибдаги аудио-визуал иш;✓ кейс билан танишиш(матнли, аудио ёки медиа шаклда);✓ ахборотни умумлаштириш;✓ ахборот таҳлили;

	<ul style="list-style-type: none"> ✓ муаммоларни аниқлаш
2-босқич: Кейсни аниқлаштириш ва ўқув топшириғни белгилаш	<ul style="list-style-type: none"> ✓ индивидуал ва гуруҳда ишлаш; ✓ муаммоларни долзарблик иерархиясини аниқлаш; ✓ асосий муаммоли вазиятни белгилаш
3-босқич: Кейсдаги асосий муаммони таҳлил этиш орқали ўқув топшириғининг ечимини излаш, ҳал этиш йўлларини ишлаб чиқиш	<ul style="list-style-type: none"> ✓ индивидуал ва гуруҳда ишлаш; ✓ муқобил ечим йўлларини ишлаб чиқиш; ✓ ҳар бир ечимнинг имкониятлари ва тўсиқларни таҳлил қилиш; ✓ муқобил ечимларни танлаш
4-босқич: Кейс ечимини ечимини шакллантириш ва асослаш, тақдимот.	<ul style="list-style-type: none"> ✓ якка ва гуруҳда ишлаш; ✓ муқобил вариантларни амалда қўллаш имкониятларини асослаш; ✓ ижодий-лойиҳа тақдимотини тайёрлаш; ✓ якуний хулоса ва вазият ечимининг амалий аспектиларини ёритиш

«ФСМУ» методи

Технологиянинг мақсади: Мазкур технология иштирокчилардаги умумий фикрлардан хусусий хулосалар чиқариш, таққослаш, қиёслаш орқали ахборотни ўзлаштириш, хулосалаш, шунингдек, мустақил ижодий фикрлаш кўникмаларини шакллантиришга хизмат қилади. Мазкур технологиядан маъруза машғулотларида, мустақамлашда, ўтилган мавзунини сўрашда, уйга вазифа беришда ҳамда амалий машғулот натижаларини таҳлил этишда фойдаланиш тавсия этилади.

Технологияни амалга ошириш тартиби:

- қатнашчиларга мавзуга оид бўлган якуний хулоса ёки ғоя таклиф этилади;
- ҳар бир иштирокчига ФСМУ технологиясининг босқичлари ёзилган қоғозларни тарқатилади:

- иштирокчиларнинг муносабатлари индивидуал ёки гуруҳий тартибда тақдимот қилинади.

“Инсерт” методи

Методнинг мақсади: Мазкур метод тингловчиларда янги ахборотлар тизимини қабул қилиш ва билмларни ўзлаштирилишини енгиллаштириш мақсадида қўлланилади, шунингдек, бу метод тингловчилар учун хотира машқи вазифасини ҳам ўтайди.

Методни амалга ошириш тартиби:

- педагог машғулотга қадар мавзунинг асосий тушунчалари мазмуни ёритилган инпут-матнни тарқатма ёки тақдимот кўринишида тайёрлайди;
- янги мавзу моҳиятини ёритувчи матн таълим олувчиларга тарқатилади ёки тақдимот кўринишида намоёиш этилади;
- таълим олувчилар индивидуал тарзда матн билан танишиб чиқиб, ўз шахсий қарашларини махсус белгилар орқали ифодалайдилар. Матн билан ишлашда талабалар ёки қатнашчиларга қуйидаги махсус белгилардан фойдаланиш тавсия этилади:

Белгилар	1-матн	2-матн	3-матн
“V” – таниш маълумот.			

“?” – мазкур маълумотни тушунмадим, изоҳ керак.			
“+” бу маълумот мен учун янгилик.			
“– ” бу фикр ёки мазкур маълумотга қаршиман?			

Белгиланган вақт якунлангач, таълим олувчилар учун нотаниш ва тушунарсиз бўлган маълумотлар ўқитувчи томонидан таҳлил қилиниб, изоҳланади, уларнинг моҳияти тўлиқ ёритилади. Саволларга жавоб берилади ва машғулот якунланади.

Венн диаграммаси методи

Методнинг мақсади: бу метод график тасвир орқали ўқитишни ташкил этиш шакли бўлиб, у иккита ўзаро кесишган айлана тасвири орқали ифодаланади. Мазкур метод турли тушунчалар, асослар, тасавурларнинг анализ ва синтезини икки аспект орқали кўриб чиқиш, уларнинг умумий ва фарқловчи жиҳатларини аниқлаш, таққослаш имконини беради.

Методни амалга ошириш тартиби:

- иштирокчилар икки кишидан иборат жуфтликларга бирлаштириладилар ва уларга кўриб чиқиладиган тушунча ёки асоснинг ўзига хос, фарқли жиҳатларини (ёки акси) доиралар ичига ёзиб чиқиш таклиф этилади;
- навбатдаги босқичда иштирокчилар тўрт кишидан иборат кичик гуруҳларга бирлаштирилади ва ҳар бир жуфтлик ўз таҳлили билан гуруҳ аъзоларини таништирадилар;
жуфтликларнинг таҳлили эшитилгач, улар биргалашиб, кўриб чиқиладиган муаммо ёхуд тушунчаларнинг умумий жиҳатларини (ёки фарқли) излаб топадилар, умумлаштирадилар ва доирачаларнинг кесишган қисмига ёзадилар.

III. НАЗАРИЙ МАТЕРИАЛЛАР

1-мавзу. Таълим жараёнининг тузилмаси.

**Овоз режиссёрлиги санъати машғулоти турлари, шакллари.
Овоз режиссёрлиги фанларини ўқитишда замонавий техник таъминот.**

Режа:

1. Таълим жараёни турлари, шакллари.
2. Овоз режиссёрлиги фанларини ўқитишда замонавий ёндашув.

***Таянч иборалар:** микрофон, механика, эквипаж, сатх, товуш, интерфейс, формат, инсерт, моно, канал, пулт, микшер, динамик диапазон.*

1.1. Таълим жараёни турлари, шакллари.

Бугунги Мустақил Республикада миллий ғоялар билан озикланган янги актёрлар сулоласи пайдо бўлди ва пайдо бўлмоқда. Озод мамлакатнинг озод фуқароси, ватанпарвар давлат арбоблари даражасидаги санъаткорларни тарбиялаб етиштириш санъат олий ўқув юртлири ўқитувчиларининг Ватан олдидаги муқаддас бурчидир ва бу таълимтарбиянинг асосий мезони ҳисобланади.

Бу муқаддас вазифани муваффақиятли адо этиш учун эса, назарий ва амалий билимларни пухта эгаллаш, мамлакатимиз ижтимоий ва сиёсий ҳаётида, миллатимиз онгида рўй бераётган ижобий ўзгаришларни санъаткорлар ижроси орқали томошабинга етказиш биринчи галдаги вазифалардан ҳисобланади. Ўзбекистон Қаҳрамони, Ўзбекистон халқ артисти Зикир Муҳаммаджонов бу ҳақда шундай ёзади: «Республикамиз ўз мустақиллигига эга бўлганига 12йилдан ошди. Шу қисқа муддатда мисли кўрилмаган ютуқлар юзага келдики, уларни фақат одамлар юзага келтиряпти. Барча соҳаларда янги янги ажойиб қаҳрамонлар довуғ қозонмоқда. Шундай қаҳрамонларимиз борки, уларга сахна тўридан ўрин бериб, кўзкўз қилиш вазифамиздир».

1.2. Овоз режиссёрлиги фанларини ўқитишда замонавий ёндашув.

Бугунги кунда кинематография санъатида замонавий энг сўнги овоз ёзиш технологиялардан фойдалана оладиган овоз режиссёрларини тайёрлаш соҳанинг долзарб масалаларидан биридир.

XXI аср ўрталарида кинематография саҳасидаги овоз режиссёрлиги санъатининг моддий техник баъзаси ривожланиб, модернизация жараёнига юз тутди. Бунда ихтирочилар томонидан микшер пултлари, турли нусхадаги микрофонлар, овоз кучайтиргичлар, турли махсус компьютер дастурлари яратилиб овоз режиссёрлиги соҳасининг янги креатив қирралари намоён бўла бошлади.

Овоз режиссёрлиги санъатида овоз ёзиб олиш “аналог” йўли ягона йўл эди. Аналог овоз ёзуви ва қайта эшиттируви учун магнит заррачалари билан қопланган, ёзувчи головкадан доимий тезликда ўтаётган полимер тасма ишлатилган.

Тасма йўналишининг бошида ўчирувчи головка жойлашган бўлади. Профессинал ускуналарда учта головка бўлади: овоз ёзувчи, синхронлаштирувчи ва қайта эшиттирувчи. Тасма заррачалари қабул қилаётган ва қайта эшиттираётган сигналларнинг интенсивлигининг чегараси мавжуд. Тасманинг тўғри ёзиб олиш ва қайта эшиттириши иккита ўзаро боғлиқ катталик- лента тезлиги ва биас дан келиб чиқади. Катта тезликда лентада ёзув учун катта майдон мавжуд. Кўпчилик професинал кўп йўлаклик аналог магнитофонлар секундига 30 доим бўлган тезликда ишлайди¹. Биас-тасодифан келиб чиққан жараёнدير. Шундай нарса кузатилганки, инсон кулоғи қабул қилишидан анча юқорида бўлган юқори частотали сигнал нормал сигнал билан бирга ёзилганда, магнит заррачалари юқори частотани яхшироқ қайта эшиттирар эди.

Магнит овоз ёзуви мукамал жараён. Тасма ёрдамида ёзиб оладиган ускуна механика ва электроника ёрдамида аниқ кўрсаткичларга жавоб беришига текширилиши керак. Ускунанинг механизми тасма билан бутун жараён давомида бир текиста таъсир кўрсатаётганлигини билиш учун тасмани бошдан охиригача айлантириб чиқиш талабэтилади. Охириги йилларда тасмани яратиш услублари анча мукамаллашган бўлса ҳам, магнитофоннинг механика қисмига тегишли муаммолар тасмага шикаст етқизиши мумкин. Бундай хатони тўғирлаб бўлмайди. Яна бир муаммо тасманинг ўз қопламасини ейилиши, тўқилиши, тезликнинг нотекислиги (детонация) булар хаммаси товушнинг бузилишига олиб келади².

Овоз режиссёрлиги мутахассисларини тайёрлашда “аналог” ёзув технологияларини ўргатишда фан доирасида ўрганилар эди. Бу жараён ўта нозик ва мураккаб ҳисобланиб, фан бўйича олинган амалий билим ва

¹ Кандрашин П. Типичные ошибки звукорежиссёров при записи и сведении фонограмм - Ўқув қўлланма. – М., 1999

² Меерзон Б. Акустические основы звукорежиссуры - Ўқув қўлланма. М. 2004

кўникмалар овоз режиссёрларини тайёрлашда муҳим саналарди. Эндиликда эса бу жараён амалдаги ўрнини анчайин йўқотиб, фаннинг назарий билимлари ўрганилади.

Овоз режиссёрлиги соҳага рақамли технологиялар кириб келиши юқорида таъкидланган муаммоларни бартараф этишга эришилиб, соҳанинг туб бурилишига олиб келди.

“Овоз режиссёрлиги маҳорати” фанини ўқитиш услуги методик жиҳатдан овоз ёзиш усулларининг келиб чиқишидан ривожига қараб йўналтирилган бўлиб, аналог ва виртуал ёзув, микрофонларнинг йўналиши бойича ажралиши хусусиятлари ҳақидаги назарий билимларидан амалийга ўтишни кўзда тутган. Ҳар бир босқичдаги амалий вазифалар босқичма-босқич олинган билимларга асосланиб ривожлантириб борилади. Кинодаги овоз ва шовқинларнинг акустик муҳитга асосланиши, театрда мусиқанинг асар ривожига, вақтига, маконига, актёр образига катта аҳамият бериб ишланиши кўрсатилган.

2-мавзу. Республика ва жаҳон овоз режиссёрлиги мактабида руй бераётган инновациялар. Таълим жараёнига киритилган машқларда янгиликлар ва уларнинг композицияси.

Режа:

1. Республика ва жаҳон овоз режиссёрлиги мактабида руй бераётган инновациялар.
2. Таълим жараёнига киритилган машқларда янгиликлар ва уларнинг композицияси.

Таянч иборалар: микрофон, механика, гкниратор, сатх, товуш, интерфейс, формат, инсерт, моно, канал, пулт, микшер, динамик диапазон.

Барча назарий ва амалий ишларни ўқитувчи бошчилигида олиб борилиб талабага олиб борилган ишлар юзасидан таҳлил қилиш усуллари ўргатиб борилади. Шу қаторда талабаларнинг мусиқа, шовқинларни эшитиш ва ҳис қилиш қобилияти ривожлантириб борилади.

Овоз режиссёри – бу ижодкор, сайқал берувчи, у овоз ёзиб олувчи ускуналар ва ўзининг ижодий ёндашуви билан амалий ишларга таяниб ноёб мусиқий асарлар, филмларга мусиқий шовқинлар яратиши мумкин.

Талаба ўқув жараёнида педагог ёрдамида электрон ва компьютер мусиқаси технологияларининг ўзига хос услуби ва бошқа бир қанча имкониятларидан келиб чиққан холда, овоз ёзиш, оммавий томошалар ва тадбирлар, радио ва телевизион эшиттиришлар, видео ва кинофилмлар, реклама роликларини овозлаштириш ва бошқа бир қанча тадбирлар мусиқий беаганини яратишда рақамли (дигитал) технологияларини амалий қўллаш даражасини мукамаллаштириш билан банд бўлади.

Ўзбекистон давлат санъат ва маданият институтида овоз режиссёрлиги мутахассиларини тайёрлашда замонавий инновацион техникалардан фойдаланиши учун барча шарт-шароит яратилган. Кино, телевидение ва радио овоз режиссёрлиги соҳасига кириб келган “Овоз ёзишда компьютер технологиялари” фани талабанинг амалий кўникмага эга бўлишида муҳим аҳамият касб этади. “Овоз ёзишда компьютер технологиялари” ҳамда “Овоз режиссёрлиги маҳорати” фанларидан амалиёт жараёнида талабаларда замонавий техникага нисбатан билим ва кўникма шакллантиришда педагог етарли даражада салоҳиятга эга бўлиши зарур.

Бугунги кунга келиб овоз ёзуви ва унинг таркибий қисмлари санъат нуқтаи назаридан таҳлил қилинмоқда. Шу боис ғоявий-бадиий маданият, юксак профессионал малака ҳамда кўникма билан бир қаторда, овоз режиссёрлиги санъатининг ўзига хос технологияси ва имкониятларини ўрганиш зарурати сезилади.

“Овоз ёзишда компьютер технологиялари” фани ҳозирги замон талабига мос келадиган замонавий технологияларни кино, телевидение ва радио санъатида қўллаш имкониятини ошириш, малакали мутахассисларни тайёрлаш мақсадида ўрганилади.

Кўпчилик хаваскор ижодкорлар рақамли технологияни гўёки компьютер ёрдамида осонгина фойдаланиш деб билади. Аммо бу янги замон технологияси анъанавий овоз ёзиш технологияси сингари профессионалликни талаб этади.

Замонавий технологияларни ўзлаштириш, кино ва телевидение ва радиода кенг қўллашда юқори даражадаги профессионал малака ҳамда кўникма билан бир қаторда, кинематографиянинг ўзига хос технологияси ва имкониятларини ўрганиш зарурати туғилмоқда. Қолаверса, кинематография соҳасидаги бўлажак мутахассиснинг фильм яратиш, ижодий ва техник муаммоларни ечишда керакли билим ва тажрибага эга бўлишини таъминлайди.

Юқорида таъкидлаганимиздек замонавий техникалардан фойдаланиш профессионалликни талаб этади. Замонавий ўзбек киносида техниканинг

ривожланиши ижодкорларни техник қулайликлар билан таъминламоқда. Бу фильмларнинг сифат даражасида қай тариха акс этаётганлиги алоҳида мавзу. Шу ўринда айтиш лозимки, фильм бадииятини таъминлашда компьютер ёки рақамли технологиядан кенг фойдаланишнинг ўзи камлик қилади. Барча соҳада бўлганидек, кионинг ҳар бир компонентини таъминлаш юксак профессионаллиқни талаб этади.

Адабиётлар

1. Кандрашин П. Типичные ошибки звукорежиссёров при записи и сведении фонограмм - Ўқув қўлланма. – М., 1999.
2. Меерзон Б. Акустические основы звукорежиссуры - Ўқув қўлланма. М. 2004.

IV. АМАЛИЙ МАШҒУЛОТ МАТЕРИАЛЛАРИ

1-амалий машғулот: Дарсларни таҳлил қилиш методикаси. Дарслик ва электрон дарслик ҳамда ўқув ва электрон ўқув қўлланмалардан фойдаланиш методикаси.

Ишдан мақсад: Овоз режиссёрлиги саънатининг моҳияти ва вазифалари, санъат асарлари бозори ва унинг индикаторлари бўйича асосий кўникмаларни такрорлаш. Овоз режиссёрлиги фанларини ўқитишда замонавий ёндашув кўникмаларига эга бўлиш.

Масаланинг қўйилиши: Тингловчилар кичик гуруҳларга бўлиниб, уларга ҳар бир вазифа бўйича топшириқ берилади ва улар топшириқни таҳлил қиладилар ҳамда хорижий муаллифлар томонидан овоз режиссёрлиги санъати бўйича яратилган адабиётларни солиштирилади.

Ишни бажариш учун намуна

Ўқитувчи тингловчиларни 5-гуруҳга бўлади. Мавзу бўйича тайёрланган топшириқларни тарқатади. Ўқув натижалари нима беришини аниқлаштиради, эришиладиган натижанинг ютуқ ва камчиликларининг моҳиятини айтади. Қандай қўшимча материаллардан фойдаланиш мумкинлиги ҳақида маълумот беради. (дарслик, маъруза матни, интернет материаллари). Гуруҳларда иш бошлаш вақтини эълон қилади.

Гуруҳлардаги ҳамкорлик ишларининг такдимотини ташкиллаштиради ва бошқаради. Такдимот муддати ҳар бир гуруҳга 10 дақиқадан ошмаслигини эълон қилади.

Ўқитувчи ҳар бир саволга яқун ясайди.

Машғулотни баҳолаш. Воқеликларнинг кетма-кетлиги, топшириқларни асослаб бериш, шунингдек талабалар билим савиясини шакллантиришга, тушунчаларидан тўғри хулосалар чиқаришига эътибор қаратади.

Мавзу бўйича яқунловчи хулосалар қилади. Мавзу мақсадига эришишдаги талабалар фаолиятини таҳлил қилади ва баҳолайди.

Гуруҳда ишлаш қоидалари

Ҳар ким ўз ўртоқларини тинглаши, ҳурмат билдириши керак.

Ҳар ким актив, биргаликда, берилган топшириққа масулият билан қараган ҳолда ишлаши керак.

Ҳар ким зарур бўлган ҳолда ёрдам сўраши лозим.

Ҳар ким ундан ёрдам сўралганда албатта ёрдам бериши керак.

Ҳар ким гуруҳ иши натижасини баҳолашда иштирок этиши шарт.

Ҳар ким аниқ тушуниши керакки:

- Бошқаларга ўргатиб ўзимиз ўрганамиз.
- Кемага тушганнинг жони бир: ё бирга қутиламиз ёки бирга чўкамиз.

Топшириқни бажариш кетма-кетлиги ва регламенти.

1. Индивидуал ўқиш-2 минут.
2. Муҳокама қилиш –3 минут.
3. Презентация (такдимот) варағини тайёрлаш- 5 минут.
4. Презентация (такдимот) қилиш –5 минут.
5. Гуруҳлар бошқа гуруҳларни презентация (такдимот)лари вақтида уларни баҳолаш.
6. Баҳолаш натижаларини раҳбарга айтиш.

Гуруҳни баҳолаш жадвали.

Гуруҳлар	Жавобларнинг аниқ, равшанлиги	Ахборотнинг ишончлилиги	Гуруҳ аъзосининг фаоллиги	Умумий баллар	Баҳо
1-гуруҳ					
2-гуруҳ					
3-гуруҳ					

2-амалий машғулот: Мутахассислик фанларидаги ўзгаришлар ва уларнинг ижобий натижалари. Овоз ёзиш ва узатиш мосламаларининг замонавийлашуви.

Масаланинг қўйилиши: Тингловчилар кичик гуруҳларга бўлиниб, яъни ёш ўқитувчи ва ёши катта тажрибали ўқитувчиларга бўлинади. Уларга ҳар бирига вазифа (битта хорижий давлат тажрибасини ўрганиш) берилади ва улар берилган вазифани ишлаб чиқиб амалий ижро этиб беришади.

Ишни бажариш учун намуна

Ўқитувчи тингловчиларни бир неча гуруҳларга бўлади. Мавзу бўйича тайёрланган топшириқларни тарқатади. Ўқув натижалари нима беришини аниқлаштиради, эришиладиган натижанинг ютуқ ва камчиликларининг моҳиятини айтади. Қандай қўшимча материаллардан фойдаланиш мумкинлиги ҳақида маълумот беради. (дарслик, маъруза матни, интернет материаллари). Гуруҳларда иш бошлаш вақтини эълон қилади.

Хорижий тажрибани ўрганилиш жараёни намойишининг муддати ҳар бир гуруҳга 10 дақиқадан ошмаслигини эълон қилади.

Ўқитувчи ҳар бир саволга яқун ясайди.

Машғулотни баҳолаш. Воқеликларнинг кетма-кетлиги, топшириқларни асослаб бериш, шунингдек устоздан шогирд нималарни ўрганиш кераклиги талабани ўқитишда нималарга эътибор бериш кераклигини ўрганади.

Мавзу бўйича яқунловчи хулосалар қилади. Мавзу мақсадига эришишдаги талабалар фаолиятини таҳлил қилади ва баҳолайди.

3-амалий машғулот: Овоз ва шовқин билан ишлашнинг замонавий технологиялари. Аудиотека ва уни шакллантириш услубиёти. Мусикий фонограмма ва таъсирчан воситаларнинг уйғунлиги. Овоз режиссёрлигини ўқишдаги янги ютуқлар.

Масаланинг қўйилиши: Тингловчилар кичик гуруҳларга бўлиниб, яъни ёш ўқитувчи ва ёши катта тажрибали ўқитувчиларга бўлинади. Уларга ҳар бирига вазифа (ҳаётий этюд) берилади ва улар берилган вазифани ишлаб чиқиб амалий ижро этиб беришади.

Ишни бажариш учун намуна

Ўқитувчи тингловчиларни бир неча гуруҳларга бўлади. Мавзу бўйича тайёрланган топшириқларни тарқатади. Ўқув натижалари нима беришини

аниклаштиради, эришиладиган натижанинг ютуқ ва камчиликларининг моҳиятини айтади. Қандай қўшимча материаллардан фойдаланиш мумкинлиги ҳақида маълумот беради. (дарслик, маъруза матни, интернет материаллари). Гуруҳларда иш бошлаш вақтини эълон қилади.

Этюдлар намоёишининг муддати ҳар бир гуруҳга 10 дақиқадан ошмаслигини эълон қилади.

Ўқитувчи ҳар бир саволга яқун ясайди.

Машғулоти баҳолаш. Воқеликларнинг кетма-кетлиги, топшириқларни асослаб бериш, шунингдек устоздан шогирд нималарни ўрганиш кераклиги талабани ўқитишда нималарга эътибор бериш кераклигини ўрганади.

Мавзу бўйича яқунловчи хулосалар қилади. Мавзу мақсадига эришишдаги талабалар фаолиятини таҳлил қилади ва баҳолайди.

Гуруҳда ишлаш қоидалари

Ҳар ким ўз ўртоқларини тинглаши, ҳурмат билдириши керак.

Ҳар ким актив, биргаликда, берилган топшириққа масулият билан қараган ҳолда ишлаши керак.

Ҳар ким зарур бўлган ҳолда ёрдам сўраши лозим.

Ҳар ким ундан ёрдам сўралганда албатта ёрдам бериши керак.

Ҳар ким гуруҳ иши натижасини баҳолашда иштирок этиши шарт.

Ҳар ким аниқ тушуниши керакки:

- Бошқаларга ўргатиб ўзимиз ўрганамиз.

- Кемага тушганининг жони бир: ё бирга кутиламиз ёки бирга чўкамиз.

Гуруҳни баҳолаш жадвали.

Гуруҳлар	Жавобларнинг аниқ, равшанлиги	Ахборотнинг ишончлилиги	Гуруҳ аъзосининг фаоллиги	Умумий баллар	Баҳо
1-гуруҳ					
2-гуруҳ					
3-гуруҳ					
4-гуруҳ					
5-гуруҳ					

Якка машғулотлар – гуруҳли машғулотнинг мантиқий ва изчил давоми бўлиб, асосан ижодий йўналишлардаги олий таълим муассасларида олиб борилади. Якка машғулотда ўқитувчи талабанинг индивидуал иқтидори ва имконияти инобатга олган ҳолда гуруҳли машғулотлардаги вазифа ва топшириқларни мустаҳкамлайди. Талабанинг индивидуал маҳоратидан келиб чиқиб қўшимча вазифалар берилади.

Якка машғулотлар ўқувчиларни юқори даражада мустақил бўлишни, ўқувчини максимал ривожланишини, тайёргарлик, ривожланиш, қобилият ва билиш имкониятлари даражасини максимал ҳимобга олган ҳар бир ўқувчига мутаносиб якка тартибда ёрдам беришни таъминлайди.

ТЕСТЛАР

савол	А	Б	В	Г
1.АУХ нима?	*Сигнал узатувчи кўшимча канал	Аналог сигнални рақамли сигналга айлантиради	Рақамли сигнални аналог сигналга айлантиради	барча жавоб тўғри
2.Делай нинг вазифасини топинг.	*сигналникечи ктирибешиттиради	Сигнални асл ҳолатида эшиттиради	товушни баландроқ эшиттиради	барча жавоб тўғри
3.Актив микшер пульталарининг пассивларидан фарқини аниқланг.	*кучайтиргичи борлигида	Каналларининг сониди	қулайлигида	йахшилигида
4.Мусиқий дуэт неча кишидан иборат?	* 2	5	3	4
5.Урма чолғулар берилган қаторни аниқланг.	*ксилофон, маримба	Кларнет, тарелка	Литавра, скрипка	Алт, труба
6.Аналог типидидаги микшер пульталарининг асосий афзаллигини аниқланг.	*биринчи сигнал сифати энг кам йўқолиши	Ташқи эффектлардан фойдаланиш	Уланиш мосламаларининг қулайлиги	барча жавоб тўғри
7.Аналог типидидаги микшер пульталарининг асосий камчиликларини аниқланг.	*табiiй электр шовқинларнинг кўплиги	Частотавий диапазонининг кичиклиги	ташқи эффектларнинг йўқлиги	тўғри жавоб йўқ
8. График эквалайзернинг иш принципини аниқланг.	*аниқ частота созланади	Юқори частоталар алоҳида созланади	Пастки частоталар алоҳида созланади	Ўрта частоталар алоҳида созланади
9. Параметрик эквалайзернинг иш принципини аниқланг.	*Маълум частотанинг параметрлари созланади	Аниқ частота созланади	Ўрта частоталар алоҳида созланади	Овоз кучайтирилади.
10.Эркак овоз тембрини аниқланг	*тенор	сопрано	алт	алтино
11. Товуш баландлиги(тони) нимага боғлиқ бўлади ?	*частоталар сонига	обертонларга	амплитудага	тембрга

12. Товуш тембри асосан нимага боғлиқ бўлади?	*обертонларга	амплитудага	частоталарга	каттиқлигига
13. Товуш баланлиги нимада ўлчанади?	*дБда	Ваттда	Омда	Герцларда
14. Овоз ёзувининг энг қадимий турини аниқланг?	*механик	рақамли	магнит	оптик
15. Обертонлар деб қандай тонларга айтилади?	*асосий тондан юқори бўлган тонларга	кичик тонларга	паст тонларга	октаваларга
16. Одам овози частоталар чегарасини топинг.	*70Гц- 1050Гц	16Гц-500Гц	300Гц-600Гц	20Гц- 20КГц
17. Микрофонларнинг асосий вазифаси нимадан иборат?	*механик тўлқинларни электр тўлқинларига айлантиришдан	Механик тўлқинларни кучайтиришдан	Электр тўлқинларни механик тебранишларга айлантиришдан	Электр тўлқинларни кучайтиришдан
18. Микрофон турларини топинг.	*барча жавоблар тўғри	конденсатор	кўмирли	динамик
19. Электромагнит майдони асосида ишлайдиган микрофонни аниқланг?	*Пезоэлектрик	динамик	кўмирли	Конденсаторли
20. Сигим ўзгариши ҳисобига механик тўлқинни электр тўлқинига айлантирувчи микрофонни аниқланг?	*конденсаторли	динамик	Пезоэлектрик	кўмирли
21. Конденсатор микрофони неча вольтда ишлайди?	* +48 в	+220 в	+96 в	+12 в
22. Моно ёзуви қандай эшитилади?	*бир нуктадан	Тўрт нуктадан	Икки нуктадан	Етти нуктадан
23. Стерео овоз ёзуви тизимларини аниқланг?	*АВ, ХУ, МС	амбифонийа	кўп каналли	сурроунд - соунд
24. Магнито –оптик ёзувни амалга оширувчи техник анжомни аниқланг?	*Минидиск	СД	магнитофон	граммафон

25. Назорат агрегатларининг асосий вазифаси нимадан иборат?	*электртўлқинларини механик тўлқинларга айлантиришдан	механик тўлқинни электр токига айлантиришдан	товушни кучайтиришдан	товуш сигналани камайтиришдан
26. ЛП 2, ЛП 4 форматлари мавжуд техник анжомни топинг?	*МД	грамафон	магнитофон	СД
27. Актив назорат агрегатларининг пассивларидан принципиал фарқи нимада?	*кучайтиргичи борлигида	кулайлигида	кулайсизлигида	йахшилигида
28. Қуйидаги кўрсатилган техник анжомлардан порто – студио типидегисини аниқланг?	*МД4, МД8	СД	МД	магнитофон
29. Эквалайзер нима?	*10 ва ундан ортиқ частота полосали тембр регулятори	Сигнални кечиктириш ҳолатида эшиттиради	сигнални камайтиради	сигнални кучайтиради
30. Эквалайзер товушнинг қайси сифатини ўзгартиради?	*тембрини	динамикасини	частотасини	Қаттиқлигини
31. Электроакустикада а товуш қаттиқлиги қандай ўлчов билан ўлчанади?	*дБ	Кулон	Ватт	фон
32. Концерт заллари ревербератсия вақти тахминан қанча бўлади?	*3-5с	8- 15с	5-10с	1-2с
33. Ревербератсия вақти деб нимага айтилади?	*товушни тўласўниш вақтига	Акс садога	товуш тезлигига	товуш қаттиқлигига
34. Тўрт каналли овоз ёзуви қандай номланади?	*квадрофонийа	стереофонийа	монофонийа	тўғри жавоб йўқ
35. ХУ ва МС стерео ёзувининг АБ стерео ёзувидан ажралиб турувчи хусусийати нимага асосланган?	*стерео микрофонлардан фойдаланишга	Моно микрофонлардан фойдаланишга	стерео пультардан фойдаланишга	моно пультардан фойдаланишга
36. ХУ ва МС тизими қандай стереофонийа деб аталади?	*интенсивлик	вақтли	Монофоник	интенсивсизлик

37. АВ стерео тизими қандай номланади ?	*вақтли стереофонийа	интенсивлик стереофонийаси	қўшма стереофонийа	монофонийа
38.П.Шойбер нимани ихтиро қилган?	*квадрофонийа	монофонийа	стереофонийа	тўғри жавоб йўқ
39.Микрофонларнинг йўналиш системасини топинг	*барча жавоб тўғри	гиперкардеоид	восмерка(8)	кардеоид
40.Компрессор вазифасини аниқланг.	*Товушнинг динамик диапазонини сиқади	Механик тўлқинн электр тўлқинга айлантиради	Йанграётган товушни баландроқ эшиттиради	тўғри жавоб йўқ
41. Овоз режиссёрлиги касби қайси санъат турига мансуб ?	* техноген	театр	рассомчилик	мусиқа
42. Овоз режиссёри овознинг қайси жиҳатига жавоб беради ?	*бадийлигига	театр	қаттиқлигига	тезлигига
43.Частота нима?	*1 секунддаги тебранишлар миқдори	1 секунддаги тўлқинлар миқдори	товуш тўлқинлари	А ва Б
44.Мусликий товуш нима?	*аниқ баландликдаги товушларнинг бир пайтда йанграши	аниқ тебрли товушларнинг бир пайтда йанграши	ноаниқ тебрли товушларнинг пайтда йанграши	ноаниқ частотали товушларнинг бир пайтда йанграши
45.Товуш хусусийатларини топинг.	*баландлиги, қаттиқлиги, тебр.	баландлиги, қаттиқлиги, юмшоқлиги.	баландлиги, юмшоқлиги, тебр.	баландлиги, қаттиқлиги, йақинлиги.
46. Товуш, ҳаво зарралари тебранишидан иборатлигини кашф этган олимни аниқланг?	*Шелхам мер	Пифагор	Себин	Фурье
47. Одамлар қулоғининг товуш частотаси бўйича қабул қилиш диапазонини аниқланг.	* 20Гц-20КГц	30Гц-20КГц	10Гц-10КГц	30дБ- 200дБ
48. Одам қулоғининг товуш қаттиқлиги бўйича эшитиш ва оғриқ чегарасини аниқланг	*0дБ- 120,130дБ;	50дБ- 70дБ;	30дБ- 200дБ;	20дБ-400дБ;
49. Товушнинг ҳавода тарқалиш тезлигини топинг?	*340м/с;	500м/с;	220м/с;	30м/с;

50.Энг юқори аёл товушини аниқланг	*каларатур сопрано	метссосопрано	алт	баритон
51.Шовқинли товушнинг частоталар диапазонини аниқланг.	*тўғри жавоб йўқ	30Гц-20КГц	20Гц-20КГц	10Гц-10КГц
52.Энг пастки эркак товушини аниқланг.	*басс	Тенор	сопрано	алт
53.Динамик микрофоннинг йўналишини аниқланг.	* тўғри	айлана	Кардеоид	восмерка(8)
54.Конденсатор микрофонларнинг йўналишини аниқланг	*барча жавоб тўғри	айлана	восмерка(8)	кардеоид
55.Овоз ёзувида фойдаланиладиган дастурни аниқланг.	*ProTools	Word пад	3 д МАХ	Пинасле
56. Нутқий овоз ёзиш студийасининг хажмини аниқланг.	*26-30кв/м	750кв/м	100кв/м	1000кв/м
56.150-200кв/м хажмдаги студийада қандай асарлрни ёзиш мумкин?	*Катта адабийдраматик	нутқий	Симфоник оркестри	Эстрада ва жаз мусиқаси
57.150 киши иштирок этадиган студийанинг хажмини кўрсатинг.	*750кв/м	26-30кв/м	1000кв/м	350-400кв/м
58.10-15 кишини ёзиб олиш учун 150кв/м студийанинг баландлигини аниқланг.	*6 метр	12 метр	8,5-10 метр	3,2-3,5метр
59. Овоз партитураси нимага асосланиб тузилади?	*2-3 жавоблар тўғри	Сценарийга	Режиссёрга	Кино оператор ишига
60. Овоз режиссёри мусиқа танлашда ким билан ҳамкорлик қилади?	*Мусиқа танловчи билан	Чирок устаси билан	Бошловчи билан	Фаррошлар билан
61.Псевдостерео нима?	* моно товушнинг 2 каналга бир пайтда узатилиши	7.1 каналли овоз тизими	1 каналли овоз тизими	5.1 каналли овоз тизими

62. Жавобгарлиги энг юқори бўлган овоз режиссёри йўналиши.	*ТВ ва радиода жонли эфир	Кино овоз режиссёрлиги	ТВ ва радио ёзувлар	Барча жавоблар тўғри
63.Стенберг фирмасининг овоз ёзиш дастурини аниқланг	*Субасе	Фрутилоопс	ПроТоолс	Сооледит
64. ПроТоолс қайси фирманинг овоз ёзиш дастури?	*Дигидесигн	Стенберг	Дигитон	Тўғри жавоб йўқ
65. Лимитер вазифасини аниқланг	Йанграётган товушни баландроқ эшиттиради	Механик тўлқинн электр тўлқинга айлантиради	*Товушнинг юқори динамик диапазонини кесади	Товушнинг бадий жихатини оширади
66.Стереопанорама нима?	*Товушнинг унг ва чап каналлар орасида жойлашуви	Товушнинг факат унг тарафда жойлашуви	Товушнинг факат чап тарафда жойлашуви	Товушнинг факат уртада жойлашуви
67. Стереопанорама қандай вазифани бажаради?	*Товушнинг унг ва чап каналлар орасидаги харакатини таЪминлайди	Товушнинг частотасини узгартиради	Товушнинг динамик диапазонини узгартиради	Товушни безайди
68. Товушнинг унг ва чап каналлар орасидаги харакатини қайси функция бажаради?	*Панорама	микшер	Назорат мосламалари	Барча жавоблар тўғри
69. Товушни узоклаштириш учун нима қилиш керак?	*микрофонни узокрок куйиш керак	Товушни пасайтириш керак	Товушни панорама буйича жойини узгартириш керак	Компрессордан фойдаланиш керак
70. Товушни узоклаштириш учун нима қилиш керак?	*микрофонни йакинрок куйиш керак	Ижрочининг овоз диапазонида таЪсир қилиш керак	Ревербератси йадан фойдаланиш керак	Тугри жавоб юк
71.Стерефонийа булиши учун битта товушни нечта микрофон билан ёзиш керак ?	*қаида иккита	Битта	Қанча куп булса шунча йахши	Микрофон керак емас
72. Мини Дисс неча бит ва Герцда ёзади ?	*16 бит 44 Гс	24 бит 48 Гс	16 бит 48 Гс	32 бит 44 Гс

73. Мини Дисс кайси форматни укимади ?	*МПЗ	ЛП 2	ЛП 4	МД
74.СД плеер кайси форматни укйди ?	*АУДИО СД	WAVE	МПЗ	ДВД
75.Аудио СД форматининг бит ва Герцини аникланг ?	*16 Бит 44 Кгс	24 бит 44 Кгс	16 бит 48 Кгс	24 бит 48 Кгс
76.Мини Дисс да кайси типдаги дисклар ишлатилади ?	*Мини Дискета	СД	ДВД	ВХС
77.Поп Филтер нима ?	*ижродаги ундош харфлар таллафусини юмишатадиган мослама	Овозни частотасини узгартирувчи мослама	Товушнинг динамик диапозонини узгартирувчи мослама	Тугри жавоб юк
78.Компрессордан қачон фойдаланган яхши ?	* Барча жавоблар тугри	Свидения килганда	Овозга ишлов бериш пайтида	Овоз ёзуви пайтида
79.С.Ш ва шу каби товушларни пасайтириш учун кайси мосламадан фойдаланиш керак ?	*Дессер	Лимитер	Сомпрессор	Ревер
80.ХЙ тизимда микрофонлар бурилиши неча градус булиши керак ?	*90 градус	45 градус	360 градус	170 градус
81.Квадро овоз ёзувида кайси томонлар мавжуд ?	*Унг, чап, орка, олди	Олди	Орка	Юкори, паст
82.Моно овоз ёзувида кайси томон мавжуд ?	*Тугри томон мавжуд	Орка томон мавжуд	Ён томон мавжуд	Тугри жавоб юк
83.Микрофон улаш учун кайси кириш ишлатилади ?	*МИС	ЛИНЕ	ИНСЕРТ	ГРОУП
84.Михшер пультидаги асосий чиқишни аникланг ?	*МАСТЕР	АУХ	ГРОУП	ПҲОНЕС
85.Електр чолгу асбоблари учун кайси киришдан фойдаланилади ?	*ЛИНЕ	МИС	АУХ	ГРОУП

86. Театрда Овоз режиссери нима учун керак	*Мезансахнани тўлдириб актерга образ холатига киришга ёрдам беради	Пульт олдида ўтиради	Овоз ёзади	Тўғри жавоб йўқ
87. Фильм учун махсус қўшиқ керак бўлса овоз режиссерқ нима қилади	*композитор билан ишлайди	Оператор олдида боради	Режиссер иши	Светотехникга мурожат қилади
88. Тембр	*товуш жилоси	овоз	товуш	Хаммаси тўғри
89. Овоз режиссери учун керак	*билим, техника, слух, мусиқий маълумот	Ручка дафтар	компьютер	Пульт
90. Дб. бу -	*Ўлчов бирлиги	Ваттнинг бошқа турдаги номланиши	Беллнинг қисқартирилгани	Жавоб йўқ
91. Биноурал нима	*стерео эффект	Моно эффект	квадро	Кўпканалли
92. Қайси биринчи мусиқий асар Эдисон бошчилигида ёзиб олинган.	*Янки Дуддл	Джаз ижрочиси	Хаётга қадам	Мантия
93. Басс бу нима?	*энг пастки эркак товуши	Тенор	сопрано	алт
94. МД-8 МД-4 ЯМАҲА портостудиялари қандай минидискни қабул қилади	*ДАТА	ДВД	ВҲС	СД
95. Овоз ёзиш пульти яна қандай аталади?	*Микшер	Смесител	Фейдер	Пульт
96. ДАТ қандай аталади?	*Дигитал Аудио Тапе	Дигитал Аудио Трак	Дигитал Авто Тапе	Дигитал Авто Талк
97. Радиотехникада овозни қабул қилувчи мослама микрофондир, одамда эса...	*кулоқлар	Мия	Сезгир	Кўриш ва кулоқлар
98. Физика фанининг қайси бўлими овозни ўрганади?	*Акустика	Биология	Аэродинамика	Гидравлика
99. Агар 1 секундда 100 тулкунланиш бўлса...	*100ГС	1000ГС	10ГС	1ГС
100. Қайси мухитда овозлар утмайди?	*Вакуумда	Ойнада	Сувда	Темирда

VI. МУСТАҚИЛ ТАЪЛИМ МАВЗУЛАРИ

Мустақил ишни ташкил этишнинг шакли ва мазмуни

Тингловчи мустақил ишни муайян модулни хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда қуйидаги шакллардан фойдаланиб тайёрлаши тавсия этилади:

- меъёрий хужжатлардан, ўқув ва илмий адабиётлардан фойдаланиш асосида модул мавзуларини ўрганиш;

- тарқатма материаллар бўйича маърузалар қисмини ўзлаштириш;

- автоматлаштирилган ўргатувчи ва назорат қилувчи дастурлар билан ишлаш;

- махсус адабиётлар бўйича модул бўлимлари ёки мавзулари устида ишлаш;

- тингловчининг касбий фаолияти билан боғлиқ бўлган модул бўлимлари ва мавзуларни чуқур ўрганиш.

Мустақил таълим мавзулари

1. Дарсларни таҳлил қилиш методикаси. Дарслик ва электрон дарслик ҳамда ўқув ва электрон ўқув қўлланмалардан фойдаланиш методикаси.

2. Овоз режиссёрлиги фани хорижий адабиётлар таҳлили, таълим жараёнига тадбиқ этиш масалалари.

3. Овоз режиссёрлиги маҳорати фанларида яқка машғулотларни такомиллаштириш усуллари.

4. Талабалар билимини назорат қилиш ва баҳолаш методикаси. Овоз режиссёрлиги санъати фанини ўқитишда инновацион педагогик технологияларидан фойдаланиш.

VII. ГЛОССАРИЙ

инглиз	ўзбек	тушунча
Azimuth	Азимут	- Магнит ёзув ёки эшиттириш каллаги тирқиши билан магнит тасмаси силжиётган йўналиш чизиғи ташкил этган бурчак. Бу бурчак 900 тенг бўлиши керак. Бу қийматдан у ёки бу томонга оғиши каллакнинг нотўғри ҳолатига ёки магнитофон юқори платаси юзасига параллел бўлмаган силжиши натижасидир. Бундай оғишни каллак ва тасма тортиш механизмларини бири-бирига параллел ҳолатга келтириш билан соланади, эшиттириш каллаги ҳолати эса махсус частота тонлари ёзилган ишчи ўлчов лентаси эшиттиришга қўйилади ва субъектив максимал товуш олгунча ёки сатҳ ўлчагичи максимал қийматга эришгунча, каллак у ёки бу томонга аста бурилади.
Cod yeffects	Алдамчи эффектлар	- Кулгили садоланишни (жаранглашни) ҳосил қилиш мақсадида кескин ошириб юборилган товуш эффектлари
echo chamber	Акс садо хонаси	- Берк хонада табиий реверберасия тақлидини олиш учун мўлжалланиб махсус жиҳозланган хона. “Акс садо” хонанинг етарли даражада тўғри чизиқли реверберасия вақти частота тавсифисини олиш учун унинг деворлари товуш қайтарувчи материаллар ва ускуналардан иборат. “Акс садо хона”нинг реверберасия вақти 2 с ва ундан ортик бўлиши мумкин.
Acoustics	Акустика	- Товуш тарқалишини ўрганувчи фан. Кўпинча “студия акустикаси” ибораси қўлланилади. У хона ўлчамлари, шакл, ундаги товуш қайтарувчи юзалар, материаллар сони ва уларнинг жойлаштирилишига боғлиқ. Студиянинг амалдаги акустикаси студия юзаларининг қайтиб тушган товуш тебранишларига таъсир даражаси билан аниқланади. Шундай қилиб, студия акустикаси микрофоннинг жойлаштирилиши, унинг товуш манбаигача бўлган масофа ва товуш тўлқинининг тушиш бурчагига тўғридан-тўғри боғлиқ.

Ahis	Акустик ўқ	- Микрофон ва радиокарнайнинг акустик ўқи деб, микрофон мембранаси ва радиокарнай диффузори ишчи марказидан ўтган тўғри чизиққа айтилади. Айрим ҳолларда акустик ўқ симметрия ўқи деб ҳам аталади. Микрофон ва радиокарнайларнинг сезгирлиги акустик ўқ бўйича максимал қийматга эга.
Skreen	Акустик экран	- Студияда эркин ўрнатилган товушни ютадиган ва қайтарадиган, шунингдек студиянинг бир қисмидан иккинчи қисмига тарқалаётган тўғри товуш тўлқини тушишини тўсадиган юзага айтилади. Агарда, студияда микрофонга манбадан тўғри тушаётган товуш тўлқини йўналишида бирон бир тўсиқ бўлса, унда тўсиқ “микрофонни экранлапти” дейдилар.
Atmosphere	Атмосфера	- Исталган хонадаги товуш фони. Одатда бундай фон радио эшиттиришларда зарур, чунки у радио тингловчиларга табиийлик ва “қатнашув эффекти” ни таъминлайди. Фонограммага ёзилган умумий товуш фонидан, алоҳида магнит тасмасига ёзилиб, сатҳлари микшерландиган “муҳит” сигналени ажратабилиш зарур. Студия ташқи шоиқинлардан изоляцияланган бўлишига қарамай студиядаги “муҳит” халақит даражасигача етадиган атроф муҳитдан ўтадиган шовқин. Кўпинча бундай ҳолат йўналмаган микрофонларни товуш манбаидан анча узоқмасофада жойлаштирилганда юз беради. Ижрочининг ҳаракати, вентиляция тизимининг тирқишларидан ўтадиган ҳаво оқими, ҳатто дикторнинг оғир нафас олиши ҳам эшиттиришда ёқимсиз шовқин чиқаради.
Ambient noise	Атроф муҳит шовқини	- Исталган хонада, студияда, турар жойда ёки серкатнов кўчада товуш фони мавжуд. Оддий шароитларда инсон эшитиш аъзоси бундай шовқинга кўникади ва уни сезмайди. Албатта, айрим ҳоллардаги максимал ёки минимал кучли шовқинлар бундан истисно. Монофоник эшиттиришларда оддий сатҳдаги шовқин ҳам етарлича сезилади. Бунда эшиттиришга ёки фонограммага шовқин ўтишининг олдини олиш мақсадида товуш манбаи ва микрофонни ўзаро оптимал жойлаштириш асосий масала ҳисобланади. Радиотингловчилар нуқтаи назаридан тушуниб бўлмайдиган шовқинлардан холи бўлмоқ зарур.

Acetate	Атсетат	- Атсетат селлюлоза магнит тасма асоси сифатида қўлланиладиган материал бўлиб, унинг юзасига магнит кукуни пуркалади.
Balance	Баланс	- Микрофон ва товуш манбаларини ўзаро оптимал ўрнатилиши, бунда микрофонга шовқин тушмайди, тўғри ва қайтган товуш тўлқинларнинг қониқарли нисбати таъминланади.
Overlap changeover	Бир фонограммада н иккинчисига аста ўтиш	- Бир фонограммадан иккинчисига ўтиш шундай амалга ошириладики, бунда тахминан ярим минут давомида икала фонограмма эшитилади. Бир фонограмма иккинчисини қоплаш вақти синхронлашни амалга оширилиб микшер бошқаргич билан бир фонограммани чиқариб, иккинчисини киритиш учун фойдаланилади. Бундай ўтишдан олдин иккинчи фонограмма сигнали линияга киритилиб назорат радиокарнай орқали этилади, биринчи фонограмма мазмуни қулоқчин (наушник) орқали тингланади.
Vibrato	Вибрато	- Секундига тахминан 5 – 8 Ҳз билан даврий тез ўзгарадиган товуш частотаси. Бундан давомли ноталар садоланишини (жаранглиниши) бойитишда ижрочилар ва ашулачилар фойдаланадилар.
Dynamics	Динамика	- Мусиқа асарининг жаранглаш баландлигининг ўзгариш характерини шундай баҳолайдилар (шунингдек нутқ ва аралаш мусиқа-нутқ эшиттиришларни ҳам). “Динамика” тушунчаси бутун бир мусиқа асари сатҳлари ўзгариши учун, иккита алоҳида олинган ноталар оралиғидаги ёки бир бутун нота “товуш қобиғида” ги ўзгариш характерига нисбатан ҳам кўрилиши мумкин.
Dynamic Loudspeaker	Динамик диапазон	- Бу тушунча орқали радиоэшиттириш товуш баландлиги диапазони тушунилади. Уни мусиқа асари янграганда товуш баландлигини сатҳ кўрсаткичларда ўлчанган максимал ва минимал қийматлари фарқи билан аниқлаш мумкин.
Dissonance	Диссонанс	- Бир-биридан частота бўйича ярим тонга ёки бир бутун тонга фарқланадиган иккита товушнинг эшитилиш ҳисси. Уларнинг частоталарини яқинлаштирганимизда бу товушлар аввалига тепки ҳиссини уйғотади, сўнгра бирдек жаранглайди.
Actuality	Долзарб ёзув	- Магнит тасмасига бўлаётган воқеаларни ёзиш. Репортаж, интервью, драматик сахналаштирилган воқеалар бундан истисно.

Cone	Диффузор	- Радиокарнай диффузори - қаттиқ қоғоз ёки полистиролдан ясалган конус. У енгил ва мустаҳкам бўлиши керак. Қоғозли диффузор радиал йўналишда эгилиб, тебраниш частотаси гармоникаларида қўшимча зарарли тебранишлар бўлмаслиги учун диффузор чаётлари гофрланади, қат-қат бурмаланади.
Pointer	Ёрдамчи кўрсатмалар	- Эшиттириш материалларида радиопьесадаги сахна воқеалари ва жойларини радиотингловчиларга тушунарли бўлишига ёрдамлашувчи мулоқат, товуш эффектлари ва б.қ.
Live transmission	“Жонли” радиозшиттириш	- Товуш ёзувчи тасмага олдиндан ёзилган элементлари бўлмаган радиозшиттириш Икқиламчи микшерлаш (Гросс фаде). Бир товуш манбаидан (ёки гуруҳ товуш манбаидан) бошқа товуш манбаига (ёки гуруҳ товуш манбаига) ўтиш мақсадида кетма-кет икки марта микшерлаш.
Impedance	Импеданс	- Электр занжирнинг актив ва реактив, сиғимли ва индуктивли таркиблари билан аниқланадиган тўла қаршилиги.
Perspective	Истикбол	- “Сахна чуқурлиги” бўйича тасаввур этишга имкон берадиган, тўғри ва қайтган товуш сатҳлари нисбатининг ўзгариши.
Studio set-up	Ишга тайёр ҳолатдаги студия	- Микрофонлар энг қулай жойда ўрнатилган, ишга барчаси тайёр-ёруғлик сигналлари ёқилган.
Mood music	Кайфият бағишловчи мусиқа	- Ўйналаётган сахна кайфиятини яхшироқ тушунишга ёрдамлашувчи ва тингловчилар эътиборини радиопостановканинг асосий мазмунидан чалғитмайдиган фон даражасидаги куй.
Printing	Копир – эффект	- Магнит тасмасига ёзилган сигнални тасманинг бир қатлаmidан бошқа қатламига ўтиши. Копир-эффект эшиттириш сифатини ёмонлаштиради. Бунини олдини олиш йўллари: тасма сақланадиган хона ҳарорати +18.240С бўлиши, ёзилган тасмаларни вақти-вақти билан бошқа бобинага (кассета) ўраш лозим.

Gross fade	Кўндаланг йўналган ёки чапараста микшерлаш	- Бир товуш манбаидан (ёки гуруҳ товуш манбаидан) бошқа товуш манбаига (ёки гуруҳ товуш манбаига) ўтиш мақсадида кетма – кет икки марта микшерлаш. Бу операсияни бажариш вақтида микшернинг иккала бошқаргичи (ёки гуруҳ бошқаргичлари)бир вақтда очик бўлиши керак. Радиоэшиттиришда бу жараён кўлда бажарилади; микшерлаш тезлиги радиоэшиттиришнинг бадийлиги нуқтаи назаридан қўйиладиган талабларга мос ҳолда турлича бўлиши мумкин.
Indirect sound	Қайтган товуш	- Микрофонга етгунча бир ёки бир неча марта қайтган товуш.
Boom	“Лайлак”	- Бир учига микрофон илинган, шарнир ёрдамида полга ўрнатилган штативга бириктирилган горизонтал телескопик станина. Бундай қурилмалар телевидение студияларида кўп қўлланилади.
Cue material	Матн сигнали	- Радиоэшиттиришга товуш тасмасига олдиндан ёзувли кириш. Бундай киришнинг охириги нутқ сўзлари ёки товуш дикторга радиоузатишга уланаяпти ва студиядан материалларни ўқишни давом эттириш мумкин сигнали ҳисобланади.
Microphone	Микрофон	- Механик ёки товуш тебраниешларни электр кучланишга айлантиручи, босим ёки босим-градиентини сезадиган электроакустик ўзгартиргич - генератор.
Microphone channel	Микрофон канали	- Микрофон кучайтиргич, микшер бошқаргич ва бошқа звенолардан иборат бўлган электр занжир.
Pre-amplifier	Микрофон кучайтиргич	- Микрофон ва микшер бошқаргич ўртасидаги кучайтиргич.
Mixer	Микшер ёки микшер қурилмаси	- Кучайтиргич – микшер пульти кўринишда микшерлаш жараёни учун мўлжалланган аппаратура. Паст сатҳларни микшерлашда ҳар бир товуш манбаи занжири микшер бошқаргичга дастлабки кучайтиргичсиз бевосита уланади. Паст сатҳли микшерлар нисбатан арзон, аммо профессионаллар улардан жуда кам фойдаланадилар. Товуш манбаи занжиридаги дастлабки кучайтиргичли юқори сатҳли микшерлаш фойдали сигнал ва шовкин сатҳлари нисбатини яхшилаш билан баробар ўзгармас қаршиликли бошқаргич қўллаш имконини беради.

Board fade	Микшер потенциометр и - пульт бошқаргичи	- Эшиттириш дастурига товуш элементлари сатҳини киритиш ёки чиқаришни бошқариш учун мўлжалланган асбоб. Радио ходимлари жарғонида “ бошқарувчи пультнинг микшер бошқаргичи ёпиқ”, дегани эшиттириш трактидан товуш манбаи бутунлай чиқарилган (трактда товуш бутунлай сўндирилган) маъносини билдиради.
Mix	Микшерлаш	- Турли каналларда микрофонлар, магнитофон ва бошқа товуш манбалардан келаётган узатиш электр сигнал сатҳларини бошқариш. Умумий каналда сигналларни қўшиш маълум нисбатларда олиб борилади.
Fade	Микшер билан товушни киритиш(куча йтириш) ёки. пасайтириш	- Товуш кучини бошқаргич (фадер) ёрдамида аста-секин кучайтириш ёки пасайтириш.
Sub-master fader	Микшернинг гуруҳли бошқаргичи	- Умумий кириш кучланишни бир неча индивидуал микшер бошқаргичлардан сўнг радиоэшиттиришга киритиш ёки чиқариш имконига эга бўлган бошқаргич.
Monaural sound	Моноурал товуш	- Монофоник товушга тегишли бўлган термин (атама). Унинг асосида битта микрофон қабул қилган товушларни эшитиш, ёки эшиттиришларни бир қулоқ билан тинглаш тушунилади.
Monophonic sound	Монофоник товуш	- Битта канал эшиттиришини қабул қилиш. Бундай товуш тингланганда текширишда фойдаланадиган радиокарнайлар сони билан эмас, бир каналли товуш ёзиш ёки радио узатиш усули билан аниқланади. Агарда сигнал бир неча микрофонлардан келса ва чиқиш кучланишлари қўшилса, бир неча радиокарнайларни қўллаб улар чиқиши-даги товушларни қўшганимизда ҳам, сигнал бир каналдан келса товуш жаранглаши барибир монофоник бўлади. Монофоник эшиттиришда ижрочининг фазода микрофонга нисбатан биргина: олдинга ва орқага ҳаракатини узатиш мумкин. Шунинг учун монофоник эшитиришларда товуш манбаларининг фазода жойланиши сезилмайди, радиоэшиттириш табиий чиқмайди. Бу камчиликларга қарамай юқори бадий монофоник радиоэшиттиришлар тайёрланади.

editing	Монтаж	- Тасмага ёзилган материалларни киркиб, ундан номақбул бўлган участкаларни олиб ташлаш ёки қайта ёзиш, янгисини қўшиш ва бир бутун товуш материалига йиғиш жараёни.
Monitoring	Назорат	- Студиядан ёки эшитириш аппарат хонасидан узатиладиган радиоэшиттиришларнинг сифатини, овоз операторларининг тўғри ишлаши, нутқ эшиттиришларининг мазмуни ва ҳақозоларни эшитиш йўли билан текшириш.
Tone control	Назорат тони	- Товуш жаранглашида дастлабки кучайтиргичда частота нисбатларини ўзгартириш учун махсус ростлашдан (созлашдан) фойдаланиш, одатда паст ва юқори товуш частоталари мазмуни кўзда тутилади.
Overtone	Обертон	- Обертон частотаси одатда асосий частотадан юқори бўлиб, мураккаб товуш таркибидир. Осма микрофон (Сеунг мисропхоне) Шипга илгич орқали, деворлар оралиғига ёки “лайлакка” илинадиган микрофон.
Tent	Палатка	- Студияда жойлаштирилган, микрофон яқинидаги товуш энергиясини ютувчи акустик экранлар гуруҳи.
Bass	Паст товуш частоталари, бас регистри	- Муסיқа гаммасининг пастки қисми. Акустикада бу тушунчага тахманан 200Ҳз пастдаги товуш частота диапазони участкаси киради. Эшиттиришнинг бу частота диапазони қисми катта тўлқин узунлиги билан боғлиқ бўлиб, радиокарнайларнинг ҳаракатланувчи диффўзори ўлчамлари тўлқин узунлигидан анча кичик бўлганлиги сабабли ҳаво массасини етарлича ҳаракатга келтираолмайди, натижада радиокарнай самарасиз нурланади ва товуш эшиттиришда ўзига хос қийинчилик туғдиради. Радиокарнайларни қутига (фазаинвертор) жойлаштириш натижасида, унинг пастки қисми тавсифиси акустик тизим резонанси ёрдамида 8.10 Ҳз гача кенгаяди.
Grand master yoki Overallmaster control	Пультнинг асосий бошқаргичи	- Барча гуруҳли ва индивидуал потенциометрлардан чиқиш кучланишлари унга келтирилган микшер бошқаргичи.
Studio suite	Радиостудия комплекси	- Студия, микшер пультли бошқарув бўлмали ўзаро технологик боғланган хоналар комплекси.
Continuity suite	Радиостудия хоналари комплекси	- Радио узаткичга олдиндан ёзилган ёки студиядан ”жонли” ижродаги радиоэшиттириш чиқариладиган мустақил хоналар блоки.

Broadcast chain	Радиоэшиттиришда паст частота ўтиш тракти (канал)	- Радиоэшиттиришда паст частота тракти (канал) студиядан бошланиб, товуш сигнали бошқарув пультага, сўнгра турли бошқарув ва ўзгартириш орқали радиоузаткичга узатилади.
Level	Сатҳ	- Микрофон ва микрофонлар яратадиган, кучайтиргич ва микшер бошқаргичлардан ўтадиган электр сигнал сатҳи. Сатҳ одатда децибелларда ифодаланади ва эталон “нулинчи” сатҳ билан солиштирилади. “Сатҳни ўрнатиш” ибораси радиоузаткич ёки овоз ёзиш аппаратураси киришига зарур ўлчамдаги сатҳни таъминлаш мақсадида бошқаргичларнинг мослиги ҳолатини текширишни англатади.
Clean Feed	Соф жаранглаш	- Тафсилотлар ҳодиса содир бўлган жойда ёзилиб шарҳловчи ҳеч қандай изоҳ киритмаган садоланиш.
Studio	Студия	- Эшиттиришлар олиб бориш учун микрофонлар ўрнатилган, махсус акустик ишлов берилган ва жиҳозланган хона ёки зал. Радиоэшиттириш ёки овоз ёзиш студиясининг асосий тавсифилари: унинг ўлчамлари, товуш изоляцияси даражаси, акустик хусусиятлари ва реверберасия вақти ҳисобланади. Микрофон ёнига акустик шит, экран ўрнатиш билан студия акустикасини ўзгартириш мумкин.
Artificial reverberation	Сунъий реверберасия	- Айрим ҳолларда сунъий “акс садо” деб аталади. Жарангдор хонада ёки исталган бошқа бир хонада (масалан, ғорда, қудуқ тубида) товуш сўнишини сунъий йўл билан тақлид этиш. Бу усул, студия акустикаси керакли реверберасия вақтини таъминлай олмаганда қўлланилади. Сунъий реверберасия эффекти махсус қурилмалар: “акс садо хонаси”, магнит ва пружинили ревербераторлар ёрдамида амалга оширилади.
Attenuation	Сўниш	- Эшиттириш трактида ёки унинг айрим участкаларида товуш частота тебраниш кучланиши ёки товуш сигнали энергиясининг йўқолиши.
Outside source	Студиядан ташқаридаги товуш манбаи	- Бизда ретрансляция пункти деб аталади. Товуш материаллари манбаи радиоудан ташқарида бўлиб, материал мабага узатиладиган ва ҳар қандай маҳаллий манбадан келаётган материал каби микшер пультада бошқарилади.

Beat	Тепкили тебраниш	- Кенглиги 15 Ҳз бўлган товуш частотаси оралиғида иккита тон бир вақтда эшиттирилганда эшитиш аъзоимизда пульсасияланган сигнални ёки ошқача қилиб айтганда, частотаси дастлабки икки тон частоталари айирмасига тенг бўлган “тепкили” тебраниш ҳиссини сезамиз. Иккита тоннинг биттаси частотасини кичик бошқариш йўли билан тепкили тебраниш аввалига сусайиш ва кейинчалик бутунлай эшитилмайдиган даражагача синхронланиши мумкин.
Sound	Товуш	- Қандайдир манба таъсирида ҳаво ёки бошқа муҳит заррачаларининг таъсир кучга мос тебранишлари.
Drop-cut	Товуш сигналининг йўқолиши	- Тасмадаги магнит қатламнинг шикастланиши натижасида товуш сигналининг йўқолиши.
Dead room	Товуш сўндирилган хона	- Қалинлиги 1 метр ва ундан ортиқ товуш сўндирувчи юзаларга эга бўлган хона ёки камера. Ундан микрофон ва радиокарнайларнинг частота характеристикаларини ўлчашда фойдаланилади. Унинг акустикаси овоз эшиттиришлар учун ярамайди.
Sound picture	Товуш картинаси	- Эшиттиришда турли товуш баландликда ва турли эшитилиш истиқболида берилидиган, таркибида қатор индивидуал товуш элементлари бўлган мураккаб товуш шакли.
envelope	“Товуш қобиғи”	- Вақт ўтиши билан товуш кучининг ўзгариш характери. Якка нота “қобиғининг” ёки динамикасининг графикли тасвири товушнинг кўтарилиши, унинг ички динамикаси ва сўнишнинг алоҳида хусусиятларини аниқлаб бериши мумкин.
Signal	Товуш сигнали	- Ахборот товушга эга бўлган ўзгарувчан электр кучланиш.
Transient	Товуш кўтарилиши ўрнатилмаган жаранглаш жараёни	- Исталган товушнинг шу товуш тўлқини шаклига мос тинглангунга қадар бошланғич қисмининг вужудга келиши ва шаклланиш жараёни. Ушбу бошланғич жараёнинг характерли тингланиши ёрдамида мусиқа асбобларнинг оҳанглари аниқланади.
Transformation, Treatment of sound	Товушга ишлов бериш, ўзгартириш	- Ўзлуксиз радиоэшиттириш ва овоз ёзиш жараёни, товуш жарангдорлиги ва товуш баландлиги сифатини ўзгартириш.
Direct sound	Тўғри товуш	- Қайтишларсиз микрофонга тўғри тушаётган товуш энергиясининг бир қисми.

equalization	Тўғирлаш	- Фильтрли схемаларни қўллаш билан: а) сигнални ўзгартиргичлар ёки трактнинг бошқа элементлари, масалан боғловчи линиялар киритадиган частота тавсифиларини компенсациялаш; б) шовқинларни минимал даражагача камайтириш билан овоз ёзиш ёки радиоузатиш тавсифисини тўғрилаш.
Waw	Увилловчи товуш	- Овоз ёзиш ва эшиттириш ускуналариининг механик носозлиги сабабли товуш баландлигининг даврий ўзгариш. Бундай тебранишлар частотаси 5Хз кам.
Hum	Фон	- Электр таъминоти ва унинг гармоникалари частота сига боғлиқ бўлган халақитнинг паст частотали таркиби.
Dead asoustik	Хонанинг бўғиқ “ўлик” акустикаси	- Ҳар бир товуш қайтарилишда товуш энергияси сезиларли даражада йўқоладиган хона акустикаси. Студияда ишлаганда бундай акустика товуш энергиясининг қайтиши жуда кичик ёки умуман қайтмайдиган очиқ ҳаво акустикаси шартларига яқинлашади.
Filtre	Частота фильтри	- Актив қаршилиқ ва конденсатордан иборат электр схема. Схема бир хил частоталарни ўтказди ва бошқаларини ўтишига тўсқинлик қилиб сўндиради. Фильтр сода кўринишда битта қаршилиқ ва битта конденсатордан иборат. Кўп мақсадлар учун бундай фильтрнинг содда шакли тўла қониқарли ҳисобланади.
Frequency response	Частотавий тавсифи	- Сигнал кучини частотага боғлиқ ҳолда кучайиш ёки сўниш ўзгаришини кўрсатувчи эгри чизиқ.
Limiter	Чеклагич	- Радиоузаткични ортиқча модульзацияланишдан ва бўзилишлардан сақлайдиган автоматик бошқаргич. Унинг бошқача кўриниши компрессор, сигнал динамик диапазонини автоматик сиқишга мўлжалланган.
Windshild	Шамолдан химоялочи тўсиқ	- Микрофонни шамол эсишидан химояловчи, унга мослаштирилган экран.
Yelectronic music	“Электрон мусиқа”	- Соф электроника нуқтаи назаридан тузилган мусиқа.
effects	Эффектлар	- Ҳаётда учрайдиган турли товушларнинг тақлиди. Мусиқа асосида тузилган эффектлар “радиофоник эффектлар” ёки “аниқ мусиқа” деб аталади. Кулгили ёки қалбаки эффектлар айрим мусиқа характериға хос товуш хусусиятларини керагидан ортиқча чизиб (ажратиб) ўтиш орқали тузилади.

Treable	Юқори частоталар	- Мусиқа диапазонинг 2 КҲз ва ундан юқори товуш частоталарнинг юқори қисми.
Tweeter	Юқори частоталарни эшиттириш учун мўлжалланган “чийилловчи” радиокарнай	- Юқори частоталарни эшиттириш учун контрол агрегатда ёки радиоқабулқилгичда ўрта ва паст частоталарни эшиттириш учун белгиланган радиокарнайлар билан бирга қўлланиладиган радиокарнай. Унинг конструкцияси паст ва ўрта частотали радиокарнайларга нисбатан бошқачароқ ёндашишни талаб этади.
Тор	Юқори частоталар	- 8 ва 16 кҲз ораликда жойлашган юқори товуш частота диапазони.

VIII. АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

I. Ўзбекистон Республикаси Президентининг асарлари

1. Мирзиёев Ш.М. Обеспечение верховенства закона и интересов человека – гарантия развития страны и благополучия народа. Т.: «Узбекистан», 2017.
2. Мирзиёев Ш.М. Эркин ва фаровон, демократик Ўзбекистон давлатини биргаликда барпо этамиз. Т.: “Ўзбекистон”, 2017.
3. Мирзиёев Ш.М. Буюк келажакимизни мард ва олижаноб халқимиз билан бирга қурамиз. Т.: “Ўзбекистон”, 2017.

II. Норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар

1. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2006 йил 16-февралдаги “Педагог кадрларни қайта тайёрлаш ва уларни малакасини ошириш тизимини йанада такомиллаштириш тўғрисида”ги 25-сонли Қарори.

2. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2012 йил 26 сентябрдаги “Олий таълим муассасалари педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тизимини йанада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 278-сонли Қарори.

3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2015 йил 12 июндаги “Олий таълим муассасаларининг раҳбар ва педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш тизимини йанада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида” ги 4732-сон Фармони.

4. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2015 йил 20 августдаги “Олий таълим муассасалари раҳбар ва педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва малакасини оширишни ташкил этиш чора тадбирлари тўғрисида”ги 242-сонли Қарори.

Ш. Махсус адабиётлар

1. Жай Росе. Продусинг Грат Соунд фор Филм анд Видео: Ехперт Типс фром Препродустион то Финал Мих - Абингдон, Унитед Кингдом, 2014
2. Петер Кирн. Реал Ворлд Дигитал Аудио. Пеачпит Пресс. 2005
3. Гушин В.Н, Насиров М.З. Оборудование студий и системы звукозаписи - Ўқув қўлланма. Ташкент: 2004.
4. Дворко Н., Динов В., Шугал С., Основы звукорежиссури Ўқув қўлланма. СПб., 2006
5. Меерзон Б. Акустические основы звукорежиссури - Ўқув қўлланма. М. 2004.
6. Мирзаев А. Овоз кучайтириш аппаратураси ва хавфсизлик техникаси. Тошкент, 2013.

VI. Электрон таълим ресурслари

1. <http://www.ziyonet.uz>
2. <http://www.yedu.uz>
3. <http://www.lex.uz>
4. <http://bookzz.org>
5. <http://booksee.org>
6. <http://designingsound.org>
7. <http://www.wikipedia.ru>